Alliance

Bioversity International

CIAT
International Center for Tropical Agriculture
Since 1967 Science to cultivate change

agriculture, land reform & rural development
Department:
Agriculture, Land Reform and Rural Development
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

BA ZEE GALA NJINGA MI NDA DU TOKO TA BA YATI GI KURO MI YO E WE

Kitabu mi nda mbe ji nji (ta nda ngu i gbi)

KITABU

1

do ti 3

BA BAKA GALA NJI NGA MI NDA DU

Ronnie Vernooy, Guy Bessette, Bhuwon Sthapit
ta Angeline Dibiloane, Nkat Lettie Maluleke, Lehlogonolo Abner Matelele,
Mpolokeng Mokoena, George Phora, Precious Sema toko Thabo Tjikana

BA ZEE GALA NJINGA MI NDA DU TOKO TA BA YATI GI KURO MI YO E WE

KITABU MI NDA MBE JI NJI (TA NDA NGU I GBI)

KITABU 1 DO TI 3

BA BAKA GALA NJI NGA MI NDA DU

Ronnie Vernooy, Guy Bessette, Bhuwon Sthapit
ta Angeline Dibiloane, Nkat Lettie Maluleke,
Lehlogonolo Abner Matelele, Mpolokeng Mokoena,
George Phora, Precious Sema toko Thabo Tjikana

Bioversity International 2022

Ba kili ti mi nda **Bioversity International** ta **International Centre for Tropical Agriculture (CIAT)** ku baka nete ba rundi nda i taco ba vindi koko, ba visi pipi ri, ba mi tende ba vala tab a volo gbi bia a muto.

Ba kiliti tino agbi co giti nji, ta bia toko ta izozo. Ze ku baka nete ta nda shurakah mo ze a mahali, khomi toko ta nda shurakah me mbe gbi Afrikia, Asia ta latini America ta caribia dele ta nda gita aam ta kaas, mutama medeni ta to keji, Ba kiliti tino ku jo nda ngu i mbe ku visi nda izozo toko ta to ba jinji taco ba si to vi vala ta banga ta nda mawardi vi du ji nda du kpoo yati gbi ba visi pipi ri.

Ba kiliti a i do ti CGIAR ti gbolo co giti ba rundi nda ngui taco giti nji ta sharakah giti ba ugbu izozo giti tabe ta kaco wa yee vi du menjidi wa izozo ta koko toko ta mawaridi vi t eta nda du tii gi.

https://alliancebioversityciat.org/

www.cgiar.org

The Department of Agriculture, Land Reform and Rural Development (DALRRD) a ngindi Akuma mi junub Afrikia ku zeke o gbi baka nda ganunu ta tiri nete mi barlamani ngindi akuma mi junubu afrikia. Ce do nete mo a gbi bendi 27(1) (b) ta 2 gbi dusturu ngindi Junubu afrikia taco ba te cee ganunu ba vindi nda i toko ta nda bi tadabiri giti nda mawaridi na akuti no.i ku gita to i na nda du daa gi ba vi de izozo. A gbi (DALRRD) a idara mbe ku zee mawaridi ngindi wirasa mbe ku nezim ba too ba zee ba kpoloti nji ta izozo.i a ba baka nete giti tiri net eta nda ganunu giti idara ba zee nete nji tad a izozo kpoo yati taco voi vi diti nda mawaridi ngindi wirasa la gbi ba vala.

Nete tino ku koni CGIAR ba rundi i gbi ba visi pipi ri, ta nji toko ta izozo (CCAFS) na i bakati tab a koniti mi nda CGIAR Trust Fund a gbi itifakia ba koniti. Baka nambe gala: https//ccafs.cgiar.org/donors. Nda koro co da gi gbi wesikah ba du ti kpolokpolo co mi nda munazamati no la.

Ba cu kitabu tino a i ta ba koniti do mi wizara kharigia ngindi Netherlandi toko ta Nuffic mudiri parnamiji ngindi Orangi.

© Bioversity International 2022

Headquarters
Via di San Domenico 1
00153 Rome
Italy
Tel. (+39) 06 61181

www.alliancebioversityciat.org

A baka nete tino a Luca Pierotti

ISBN (kitabu 1): 978-92-9255-235-0

BA ULU NDA MBE KONITI

Waraga ti no a kombe gala njinga mi nda du. Yi a korokoro co giti ba baka lambu kitabu na a yuu (ta nda i mi gbi a ti ngu) a Ronnie Vernooy, Bhuwon Sthapit ta Guy Bessette, Bhuwon Sthapit (Bioversity International 2021). Nino a kitabu mbe tuba keji ba ji nji ji nda mbe ku da I ti nda duu tino naa ndu unje giti ba ya gi kuro ta ba koniti toko taba zee gala nji Na mi nda duu.

Kitabu ti no a po ndi nete ba rundi i taco ba di gbi o ba yakuro ta banga keji a ragba gala njinga mi nda du a koni yi a nda mbe ji nji gbi tuu, ta nda mu gbi jili toko ta ngindi nda se a ta ngo na akuma ka ku kpolo ti.

Ze de a niki ma ji nda mbe jinji gbi tuu giti ba cu kitabu tino na ze unje gi maa yi ba koni nda du mbe ku ji nji a mu to tino tii gi.

Nda co tino na a cu mi gbi kitabu a co mi nda mbe cu I tino cuki. Nete tino ba koni ba rundi i giti co ba visi pipiri mu toko ta ku to ba ji nji ta i zozo na a baka i tino ta ba koniti do mi nda Trust Fund gbi. Wo ma duru ba di gbi nda co gi kuro WO ba de ze gbi https://ccafs.cgiar.org/donors. Nda co tino na de no a co mi nda munazamati a vi si me go co mi se mbe nda duu la.

Kuro ba cee nete giti kitabu tino ze gi tala nete gbi nji a Zimbabuwe ta ba koniti do mi nda tuu nete dele ta nda mbe nete gbi gala njinga mbe ku niba tekenoloji giti ba ya gi kuro ta banga ti, do gbi community Technology Development Trust toko ta nda mbe nete gbi gala njnga mi nda du do Uzemba, Plugewe ta Mudizi. Ze de a niki ma ji nda du mbe konize ta nda banga korokoro co toko ta nda bi nda I na a vi baka ti gbi ba cu kitabu tino. Ze dele ku ni a niki ma ji nda CTDT taco go nete gbi nji niki ti ndu nge ma giti kitabu ba vindi ba tuba nda njinga gbi bando ba tuba ce ti nda i toko ta nda to i na ndu koni ze ti. Ze de niki ma ji Anna Porcuna Ferrer, Arnab Gupta ta Mahdi ba rundi i Dendayali giti ba zee sura (lili ze).

Ze dele de a niki ma ji nda Ni ta nda dako mbe ji nji na ndu a kpedele mbe bita nete giti gala njinga mi nda du a mu to tono daa gi. Ze mele ba yuu nda korokoro co mi ndu do gbi kondi nete mi ndu gbi nda i mbe me noko ta ba ya gi kuro gbi ba baka nete giti gala njinga mi nda du kpono ku vala ta banga kpokeji, ze ku undi ma nda mbe ji nji ba gi Adi gbi nete gala njinga mi nda du.

Ze ku de niki ma ji Sandra Garland ta Luca Pierotti giti nete mi ndu gbi ba cu i ta ba vindi kitabu tino.

LILI GBI KITABU 1

Kbiro kapi: Nda mbe bita Gala njinga mi nda du Gumbu. Bioversity International/R.Vernooy

Pegi 8-9: Ba gita kpedele Gala njinga a gi nda du Gumbu. Bioversity International/R.Vernooy

Pegi 10: Nda ni Gumbu. Bioversity International/R. Vernooy

Pegi 12: Bando ba kili mu tokota nji mi nda ngindi gala njinga mi nda du Gumbu. Bioversity International/R.Vernooy

Pegi 14: Ba guu gbi gbandara I a Gumbu. Bioversity International/R.Vernooy

Pegi 16: Ko Ba vala tende. Amon Machemedze

Pegi 18: Keji ba ruka kui, Jericho, Northi Westi, Junubu Afrikia. Bioversity International/R.Vernooy

Pegi 20: Nizamu ba guu gbi njinga. Bioversity International/R.Vernooy

Pegi 22: Nda du Gumbu gita njinga giti ba cu ta ba kuu. Bioversity International/R.Vernooy

Pegi 24: Nda du Gumbu va waraga giti ba baka gala nji nga. Bioversity International/R.Vernooy

Pegi 26: Ba bi gala nji nga ngindi nda du Gumbu. Gala njinga mi nda du Gumbu.

Pegi 28: Gurubu ngindi gala njinga mi nda du Gumbu. Gala njinga mi nda du Gumbu.

Pegi 30: Nda mozifini ngindi gala wirasah a komi mbe ku je tediribi ji nda mbe ji nji. Bioversity International/R.Vernooy

Pegi 32: Ba vii toko tab a cu kpedele nji nga na a da do gbi gala njinga ngindi Gumbu. Bioversity International/R.Vernooy

BA ZEE GALA NJINGA MI NDA DU TOKO TA BA YATI GI KURO MI YO E WE

NDA I GBI KITABU TI NO

KITABU 1
do ti 3

A co giti ba cu kitabu ti no taco ba baka nete ti mi nda du giti ba baka gala nji nga

KITABU 2
do ti 3

A co giti kpolokpolo nda i

KITABU 3
do ti 3

A co giti ba zee gala njinga, ba zee kombe, nda tiri nete toko ta ndongbu keji ba viki i

CUCU I GITI BA VINDI TI BA BAKA NETE TA KITABU TINO MI NDA DU

1. BA NIBA CO GITI KITA BU TINO

Kitabu tino a gbi a nda kitabu tao ti nda ngu na ndu a nda combe ji mbe ku niba i giti gala njinga mi nda du: co gi tit a ba baka nete (Vernooy et al. 2020). Nda kitabu tino a cu ndu taco ba baka nete ti mi nda du gbi gala nji nga dele ta nda du na ndu duru ba rig bi nete gala njinga mi nda du. Nda kita bu tino ku tuba co giti kpolokpolo ndai na nda mbe gala njinga I nda du ka tuba do gbi Afrikia, Asia toko ta Latini Amerika.

Kuro ba baka net eta kitabu tino, ze nima nda a vi du a ba nete ba vindi ti.

Kayara A: Ba doko ndi co toko ta ba baka nete ti gbi nda nje co mi nda du

Wo ba doko ndi co ta ba baka net eta kitabu tino gbi nje co ba miyo mala nje co mi nda bi du a bando na wok u baka nete ti no, ka wo vi nibe nga nda tejuraba mi nda mbe ji nji tende tende a gbi ba nda bi bando mu tono.

Wo vi vindi tilo nikima wa ba doko ndi kitabu tino na a du mbe di gbi co giti gala nji nga mi nda du ka viki itino taco wa nda gbi co no vi ya gbi mu nda du ta banga ti. Nda bi ba doko ndi kpolo ngema toko ta keji ba niba co tende tende a do gbi keji ba vala minda du.

MALA

Kayara B: Ba doko ndi co toko ta ba me nete ti gbi nje co miyo ta niba lili (a 100% na du ku me nete ti gbi dowla)

Wo ba doko ndi nda co tino a gi gbi nje co miyo mala nje co mi nda du tab a visi ba niba co giti kitabu tino toko ta nda lili a gbi nda kitabu tao tino toko ta niba nda nete mi nda du gala njinga a gbi dowla milo. Kitabu tino ba du ti ce yuco ngindi dowla.

2. BA BAKA NETE TA KITABU TINO TA KPETO MALA A NEBI NGI NDI BARNAMIJI TEDIRIBI

A ba baka nete ta nda kitabu tino ta kpetindu gi mala bi kbanje dele ta nda mbee gbi ba baka tediribi ngi ndi ba baka toko tab a zee gala njinga mi nda du.

Wo ma duru ba baka tediribi, wo baka nete kitabu ngindi gala njinga mi nda du mi mbe niba i na a cu a nda tende vala internationali.

A ma nda mbe jinji ka ku baka ta nete. Nda kpolokpolo keji giti a go eno:

- Niba co giti kitabu ji nda du ma gi wa wo vi gi je kitabu tino ji nda du
- A ma bindi lambu sili, wo vi ruka nda co do mi nda mbe baka net eta kitabu tino taco wa a vi vindi kitabu na a ma duru gi.

3. BA VINDI TI TOKO TA BA CU NDA KITABU TINO

Ama doko ndi co tab a baka net eta nda kitabu tino nda kpolokpolo co a ba yati giti ba tabaa i:

√ To ba tabaa i vi du go kitabu mi nda vii wa I vi do me waraga resimi la

√ Nda lili vi du ti gbolo

√ A vi cu ti gbolo ko co

√ A vi cu me gbi kpolokpolo waraga

√ A vi tabaa nga bi kitabu tino taco ba unje giti wa avi gi tabaa se nda ngino daagi.

4. BA DELE NDA CO JIB A TENDE VALA INTERNATIONALI

Ba nambe tu nda co a giti ba vindi co gbi nda kitabu tino a ji nda tende ba vala a gbi: r.vernooy@cgiar.org

Nda mbe cu i tino

Vernooy, R., Sthapit, B., Bessette, G.2020.Gala njinga: co giti toko tab aka nete ti. (Ngu kitabu) mi mbe niba i. tende Bioversity International, Roma, Italia. A i gbi: https://hdl.handle.net/10568/81286

KITABU 1

BA BAKA GALA NJI NGA MI NDA DU

KO NDI NETE DO GBI AFRIKIA

Ze a nda di

Ze a nda Ni mbe do gbi lambu bando ta ree a Gumbu gbi lambu gbata Limpopo a *South Afrikia*. Ze a i bando kuto medu do ti akuma tanda nebi wo na a je ce toi didti ze la dele bangai me dee la.

A kaa Ze ka ku kpoloti dele ta be zeke o giti Gala Njinga. Ze ku kpoloti nda njinga taco ba vala miti. Ze ku kpoloti nda: nji nga waze, njigbi, nji Samu, nji seke, nji geme dele ta nji ngaa nda mu kuuti mi z eta ree a maringa. Agbi Gala njinga mi ze a bi bi ba ti gboloo taco ba kuu njinga, a dele kuu se yi a bando ba ro nda njinga miti. Ze ku de ba koniti do mi nda mbe jinji mi Akuma, ka mbeti ba nda see gbi South Afrikia, ta bando ba niba co giti njinga ji nda du Limpopo toko ta ngu nda I me mbe Bioversity International.

Ze duru ba niba ji yo a ye

Ze duru ba niba ji yo ma a ku baka Gala njinga e we tab a koni Gala tino.\ Gala njinga a lambu ba kili ti ta nete mo a: ba kpoloti njinga, ta ba visi nda njinga Nino naa nda mbe jinji duru ndu ngee ma taco ba vala mi ti.

Gala tino a ku kpoloti a nda Ni ta nda dako na ndu ku kpoloti nda njinga tende ta ba de ba koniti do mi nda ba kili ti mbe ku baka nete gbi ba jinji me ta o tiigi la.

Gala njinga ku baka a nete ti no:

- Ba kopoloti nda tende njinga, ta ba si nda njinga Nino na ndu giri do mi nda du daa gi.
- Ba vindi kpokeji ba de nda banga njinga ta ba si nda mbe ji nji vi de nji nga kuti cu da dele ta mbo tako me njidi na ndu duru nji nga nge ma.
- Gala a bando ba si nda du vi ya kuro ta banga.

A ku ti a nda keji Na o taco ba baka Gala mi yo.

Kpedele Keji: Ba viki nda tende nji nga ta ba niba co gi ti ndu

Kpedele a gbi a nete Na o: Ba viki nda ku i tende tende, ba njee gbi ba zekeo ti nji nga tino, Ba niba co giti.

BA VIKI NDA TENDE KU I

Kpedele I mi ndo duru a ba di gbi ba njee nda ku I tende a gbi bando mi ndoo.

Taco ba baka ndoo vi ka nda bando Na'o mi gbi to waa yi vi baka squarere:

1. Ku I na a ro yi mi gbi gbolo bando mi nda duu me mbe a ba.
2. Ku I na a ro yi mi gbi gbolo bando mi nda duu naa ba mu ndu me njidi.
3. Ku I na a ro yi mi gbi lambu bando mi nda mbe ba tino na mu ndu me mbe.
4. Ku I na a ro yi mi gbi lambu bando mi nda mbe ba tino na mu ndu me njidi.

MANY FARMERS
SMALL AREA
LOST
DIVERSITY
MANY FARMERS
LARGE AREA

Kpedele Keji: Ba viki nda tende ku i ta ba ni ba co giti njinga

Nda I tino na'o tende tende mbe ku koni ndo taco ba di gbi ba ji I mindo. A ma ku i tende kuti mala ndu mii gi we. Ba ngo nga No'o mi nda ku i mbe ku mii ndu. Ndo gi to ko bar o ti lambu me gbi gbandara taco ba mba ti ku i mbe giri ti do mi ndo, iti ba vo. Nda 'bi du ku baka ba kili ku I tende a gbi ulu, nda mbe ji I ku cu nda ku I mbe griri do mindo gi. Ndo ma ku ba anga ino gbi bando mi ndo a go nda (nga nji ngbaya). Kpedele i: ba viki tende ku i ta ba niba co giti. Keji ba njee gbi: A bindi ba cu gbandara I na'o ndo gi.

Nete no ba de jindo ma a nga kui nga i ace nga ku giri gbi nda ndo mbe ndi gi dele a gi te. A gbi nda bi bando nga tende nda ku I ku visitindu a gbi to ba ro I Nda ku I me mbe ta nga ndu tende ku menjidi gbi ba to ba ro I dele nga ku I gi ugbu la. A go ngino, ndo ba vinda ku i na a ro ndu mindo gbi ndo vo mbe ndi gi no ta nda ngino ta nda ngino gbi ndo mubi a mbe ndi saa gi. Ba vii ngai no gbi tao keji tie no.

Kpedele cu nda do kui na a ro ndu kpono. Koro ba jila I tanno saa go bindi mbe ta ndo zidu kpanje mbe ndii gi wa ambe.

MAIZE MMIDI WHITE
MAIZE MMIDI YELLOW
CALABASH LERAKA
Cowpea Dinawa
Water Melon Maqapu a Sefikwana
Amaranthus Thepe
CHORCORUS THELELE
PUMPKIN MAPHOTSI
MELON LEROTSE
MURINGA
Groundnuts Matokomane
SWEET SORGHUM NTSHE
Bambara Ditloo
Cleome gynandra Lerotho
NOW
Sorghum Pitsidibeu Lebelebele
Mungbean Letlhodi
Melon Lerotwane
Wild Cucumber Phare
Phafane Calabash
Modutwane Calabash
15-20 YEARS AGO
JERICHO
NORTH-WEST PROVINCE

Kpedele Keji: Ba Viiki nda kui tende tend ta ba niba jindu

BA NJEE GBI

A bindi ba cee gbandarai naa o ndo gi ba oj.

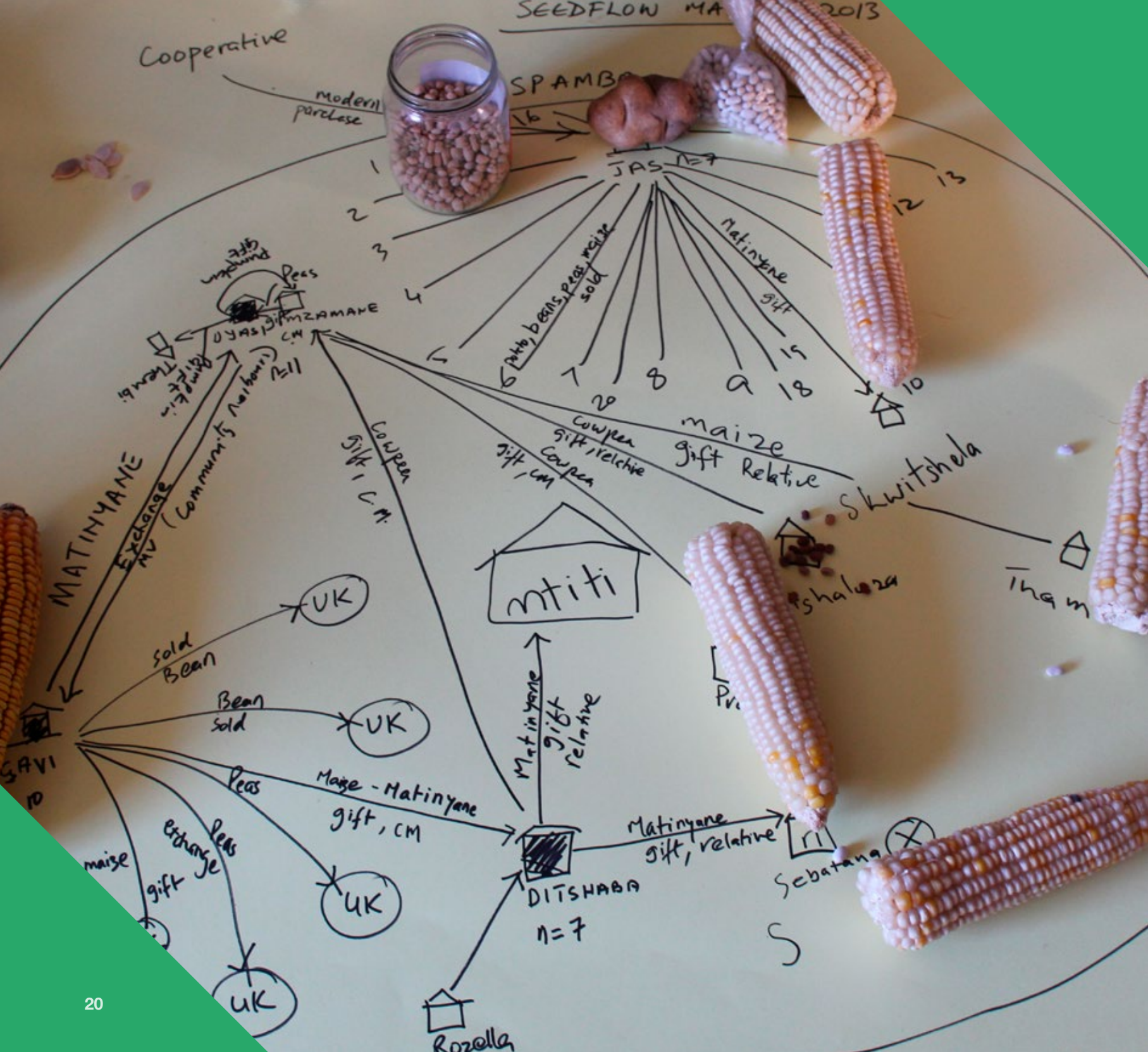
Neteno ba dejindo ma a nga kui ngaai ta ce nga ka girigi gbi nda ndo mbe ndiigi dele a gite?

A gbi nda bi bando nga tende nda kui visi tindu a gbi to ba roi.

Nda kui membe ta nga ndu tende tende ku mejidi gbi ba to ba roi dele nga kui gi ugbu la.

A go ngino ndo ba vinda kui na ro ndu mi ndo gbi ndo vo mbe ndigi no ta nda ngino bi ndo mubi mbe ndii saa:

- I me mbeti a vi giti la I ugbu la,I ugbu gi.
- Tuba nda kpolokpolo nde ndaa ino.
- Ba viki tende tende ta ba niba jinda du.

SEEDFLOW
2013
Cooperative
SPAMBO
Modern purchase
JAS
n=7
Potato, beans, peas, maize sold
Matinyane gift
maize gift Relative
Peas
MZAMANE
n=11
Exchange MV (Community Neighbours)
Cowpea gift, CM
Cowpea gift, relative
Cowpea gift, CM
Mtiti
Skwitshela
UK
Sold Bean
Bean sold
Peas
Maize - Matinyane gift, CM
Matinyane gift relative
Matinyane gift, relative
DITSHABA
n=7
Sebatana
Rozella
maize
gift
Exchange
Peas

Kpedele Keji: Ba Viiki nda kui tende tend ta ba niba jindu

BA ZEKEO DEE MITI CE BA I NJI NGA

Ndo kpono tuba nda kpolokpolo nda mbe jinjii ngonigi a ngo ba niba dele nda mu daagi na a gbi ka a toi wala a voi gbi ba koniti giti nga nete njinga mi ndo.

Ino na a duru a nda mbe jinji vi ngo ma a ku ruku, Kpoloti kuta ba visi njinga a gbi nda o dele bando njai tanda dii ka nda ku de tindu ta nda bi kando gbi nizamu I njinga. A duru a ba niba i mbe me noko gbi ba kpoloti njinga ta ba baka nete ti gbi nga nizamu taco nda mbe nji vii vindi gi wan du tiigi vi de toi gbi nji.

Kpedele Keji: Ba Viiki nda kui tende tend ta ba niba jindu

BA NIBA I JI NDA MBE JINJI

Ba viki kui ku de gbi nga nda kui visi I gbi nda I gbi njii tende tende. Ba baka nda neteno ku sinda mbe jinji ngo nda banga I gbi ba kpoloti njinga tab a ko nda njinga tende tende mi nda du. Ba co wiri ji nda mbe jinji gbi nji ndu ba nda gbi bando a toi taco ba ngo ce ba baka nete mindu.

Nga ba co wirino vi meti gbugbu gbi bando na nda njii njinga tende tende tab a dii ndu, ta banga ba kpolotindu, dele ku konoti gbi ba niba I jinda mbe jinji mi yo.

Ba so Keji: Ba keriri ba baka Gala Njinga Minda du

Bindi ba niba co giti Gala njinga, Ze kili nda du nji Gumbo tab a de co jinda mbe jinji taco ba vindi ndu nikima wan du gi va waraga taco ba je nda du mindu na nda mbe jinji unje giti ba baka Gala njinga nge ma.

A de co ji nda Akuma gbi lambu gbata dele ta nda bi munazamati taco ba koniti.

Ba so Keji: Ba keriri ba baka Gala Njinga Minda du

Nda bi vi meti go eno:

- A tono
- Bando vi du a i gbi u bando ba kili nda mbe jinji
- A ba turu nda du
- Ngo vi du kuti
- Mbe niba co giti ba jinji vi du kuti
- Bando vi du dee tam be niba co giti ba jinji ji nda du.

Ba tao keji: Ba si nda du unje giti ba vindi nda mbe jinji taco ba bi Gala njinga mi nda du

Nda munazamati mbe ku koni nda mbe baka Gala njinga ku duru ma nda mbe jinji vi ku yoi giti gala njinga.

A ba Gumbo, Ze kili nda du tab a deco jindu ma a duru a nga nda ye dele nda du ba yoo a yewe? Z eta te etinda du daagi co ti nda ni, nda dako, nda vidako, nda kpodu tinda mbe jinji a ti bando dee dele ta nda ngino mbe medu ndugaataco ba di koco ndu taco ba kili co kbanjee giti nete gala njinga.

IRON BREW

Ba nao keji: ba baka tediribi

Tediribi gbi ba rukai, ba ngbaranga bag baa, ba too gbi ka i ba nguu I, ba cu njinga a nda toi. A vi teeti mbe niba co giti ba jinji taco ba baka tediribi no.

Nda bi Gala njinga ku baka tediribi gbi nji nda mbe jinji taco ban go i kili tab a ugbu njinga ta to banga keji.

A dele a toi giti ba tuba lambuu mbe jinji na ndu ngo nete nge ma dele ndu duru bar o nda kpolokpolo tende nga kui, ba ruka njinga aci nda du giti Gala njinga taco ba ugbu ti.

Ba kili muu co

Kui ta ba niba co giti Gala njinga a nda i na’o.

Kpedele Keji: Ba viki nda tende nji nga ta ba niba co gi ti ndu:

- Ba viki nda kui a mi nda du taco ba di gbi nja nda ku i gbi lambu gbata.
- Ba njee gbi nda ku i taco ba di gbi eno ma tende Na nda ku i ku visiti gbi nda o.
- Ba Zeke’o giti to keji ba ‘viindi nji nga.
- Ba niba co ji nda mbe ji nji.

Ba so Keji: Ba keriri ba baka gala njinga minda du: I cuki me kaa ba keriri la ka i a ba di ti nda munazamati a se ta nda bi akuma gbi lambu bando notaco ba de ba koniti, ba tuba bando ji gala njinga a tabo gi kuro ka.

Ba tao keji: Ba si nda du unje giti ba vindi nda mbe jinji taco ba bi Gala njinga mi nda du.

Ba nao keji: ba baka tediribi.

A na ndongbu kpedele ba de co giti ba zee gala njinga ta ba yati gi kuro ta banga ti Ba baka gala njinga mi nda du.

Ndo kpono ba gi so ba cu i, nda kpolokpolo i.

A gbi bi kitabu a ngino mbe keji n.

Co gi ba tinda mbe cu co tino

Ronnie Vernooy. The Alliance of Bioversity International and CIAT, Wageningen, the Netherlands.

Ronnie baka net eta Bioversity International do gbi Nendo 2011. Yi baka nete giti nda vee giti ba kpoloti ta nete giti ba ji nji taco bay a kuru kpoo yati ndi ndo 25 a gbi nda dowla a go Buhtan, China, Colombia, Cuba, Honduras, Mongolia, Nepali, Nicaraguwa, Junubu Afirikia ta Veitinamu. Netemo a i gbi tiri ta ganunu ba kpoloti nda mawaridi wirasa ku mu toko ta keji ba baka nete kpoo yati a tai dele ta se.

Guy Bessette. Vi a gbolo consultani, Gatineau, Quebec, Canada.

Guy baka nete gbi ba tenmia etisalati, ba ngo I itimaiya tab a zee mawaridi tebeiya a gbi Afrikia ta junubu sherikh Asia.Yi kpono ku koni Bioversity International gbi nda mubadarati ngindi nizamu mi njinga.

Bhuwon Sthapit (gbi ba koro yi)

Bhuwon, mbe nete giti ba jo nda ku mu baka nete gbi ba vala tende internationali gbi 1997 go mbe ngo co giti ba kpolo ti situ a Malaysia diti o ba ci yi gbi gbolo kpereba 2017. Ce gbolo nete bar u ndi i mo a gbi keji ba baka nete taba kili mu nda du gbi ba viki toko ta baka vala tende internationali gbi nda vindi nda kui gbi nji a sei bat a idara ngindi vala tende ta gala njinga mi nda du.

Mabjang Angeline Dibiloane. A mo a Diploma gbi co giti nda no, BTech (ba zee ba jinji), i ya gbolo tuu gbi ba woridi taba sediri izozo ngindi muwasafati ta magaisi a gbi gumhuria junubu Afrikia.

Nkat Lettie Maluleke. Buklarios gbi co giti nda mu. Yi a tuu mbe ku kili mawaridi wirasa gbi markazi ba jinji ta izozo a gumhuria junubu afrikia.

Lehlogonolo Abner Matelele. Bukelariosi gbi (co giti to), majistere gbi co giti ku i. yi a gbolo tu mbe ku zekeo giti ba daa i gbi idara mawaridi ngindi wirasa gbi maslaha njii, ngindi nda muu toko ta nda see a gumhuria junubu afrikia.

Mpolokeng Lydia Mokoena. Bukelariosi gbi co giti nda kui, sharaf gbi co giti nda kui, toko ta majistere gbi co giti nda kui. Yi a mudiri ngindi maslaha nda ku mu giti mawaridi wirasa a gumhuria junubu afirikia.

George Phora, Matric. Yi a feni gbi ba zee mawaridi wirasa gbi maslaha ngindi nji, nda mu toko ta nda see.

Ramadimetja Precious Sema. Bukelariousi gbi co giti nda ku mu toko ta kimiya haywiya, bukalerious sharaf gbi co giti nda ku mu, yi a feni elmi ba zee mawaridi wirasa gbi maslaha ngindi nji, nda ku mu toko ta nda see a gumhuria junubu afrikia

Thabo Tjikana. Majistere gbi ba kpoloti mawaridi wirasa gbi gala wirasa a junubu afrikia. Yi kpono a gbolo tuu gbi gala njinga ngindi mawaridi wirasa a junubu afirikia.

Nda Kitabu tino adoko gi gbi co Ndogo a: **Fuljencio Thomas Simon Bazingere** (Wau Catholic Dioceses). A guu gbi a: **Joseph Anthony Angoto** Bahr Elghazal, Wau, South Sudan.
Mbe Tuba keji giti a: **Prof. Charles E. Wani**, Academic Registrar University of Bahr Elghazal, Wau, South Sudan, and **Prof. Salah K. Jubarah**. Dean CNRES, University of Juba, Juba, South Sudan.

CU CU I NGINDI DU TA KPETO

Alliance

The Alliance of Bioversity International and the International Center for Tropical Agriculture (CIAT) is part of CGIAR, a global research partnership for a food-secure future.

https://alliancebioversityciat.org/

ISBN: 978-92-9255-235-0

RESEARCH PROGRAM ON Climate Change, Agriculture and Food Security

meet the world